

NINA BUENAVENTURA / ARXIU COMARCAL ALT EMPORDÀ

>> Escut dels Prats i Matas, botiflers figuerencs, actualment al carrer Magre de Figueres.

La guerra continuada (1705-1719)

L'Empordà frontera, terra de proveïment per als exèrcits francesos

La Guerra de Successió culmina un seguit de campanyes militars a l'Empordà que havien començat el 1652 i que accentuaren el caràcter fronterer del territori i dels seus homes: un Empordà cobejat pels exèrcits francesos, comandats per Noailles, que hi trobava per a les seves tropes el proveïment que s'estalviava al Rosselló, i imposava contribucions de guerra als pobles i llocs. La resistència austriacista, bàsicament, estava formada per miquelets i les tropes imperials integrades en regiments, insuficients per aturar les envestides estacionals dels francesos.

PERE GIFRE > TEXT

El Pacte de Gènova (20 de juny de 1705) va ser protagonitzat, bàsicament, per la burgesia barcelonina i la pagesia vigatana. L'Empordà no hi va tenir cap presència significativa. Amb tot, les sovintejadades guerres amb França des de 1652 feien que l'opció de l'arxiduc Carles hi trobés bona acollida. Més encara quan la darrera ocupació militar francesa era ben recent (1694-1697), i havia deixat mals records. Barcelona i Vic quedaven lluny d'un Empordà que s'havia acostumat per força durant la segona meitat del segle XVII a patir els exèrcits de les dues monarquies —la francesa i la hispànica—, i havia sobreviscut a la condició de camp de batalla.

L'obediència a l'arxiduc (1705)

De raons per abraçar la causa de l'arxiduc, n'hi havia; de precaució, també. No serà fins l'arribada de les tropes de Birolà, juntament amb un aixecament intern de Figueres, que l'Empordà es decideixi a donar l'obediència al rei Carles III. Serà amb forta resistència dels de dins. Una part del nucli dirigent de Figueres es mostrà obertament filipista. Amb el temps, aquest nucli esdevindrà la base del botiflerisme empordanès. En destaca el grup de Figueres format per gent lligada a l'exercici del dret, com Gregori Matas i Pujol, Salvador Prats i Matas i Francesc Gaiolà; o a la justícia, com Àngel Mach i Cortada, del camí ral de Llers. També hi ha gent del comerç, com

L'Alt Empordà s'havia acostumat per força durant la segona meitat del segle XVII a patir els exèrcits de les dues monarquies, i havia sobreviscut

El significat de botifler en dos testaments de 1707 i 1713

El 2 de juliol de 1707, Josep de Jarau, ciutadà honrat de Barcelona, originari de Mataró, al carrer de la Jonquera de Figueres, «trobant-se com se troba de present dit real exèrcit tenir son camp en la present vila y terme de Figueres», fa testament davant notari i nomena marmessors testamentaris familiars directes, mare i oncle, Josep de Taverner d'Ardena, canonge de la catedral de Barcelona, i el seu germà Pere, el marquès de Gironella i el noble figuerenc Francesc de Gaiolà, «los tres últims trobant-se vuy en die servint y acistint en lo dit real exèrcit de las dos coronas». En les disposicions testamentàries impedeix que l'herència recaigui en cap dels descendents si han servit l'exèrcit de Carles III; i disposa que els seus fills han de ser col·locats en matrimoni amb persones fidels a Felip V, i aquí apareix el nom, «y axí bé que sien persones tingudas y respective reputades públicament per botiflers, qui són los qui sempre se han apreciat y blazonat de tenir y reputar per vertader rey de Espanya y senyor legítim nostre al dit rey y senyor nostre Phelip quint».

Baldiri Pastell, escriptor, fill del notari de Castelló Miquel Pastell, casat amb Rosa Compte, filla d'Andreu Compte, doctor en drets de Peralada —tots dos pertanyen a famílies declaradament filipistes—, disposa el seu testament el 22 de desembre de 1713, refugiat a Roses, «seguint lo legítim leal partit de nostre rey y senyor Felip quint». Els marmessors nomenats —la seva muller, el seu germà Ramon, doctor en drets, el seu cunyat Francisco Compte, doctor en drets de Peralada i Josep Francesc, familiar del Sant Ofici de Cadaqués— havien de fer-se càrrec de portar a terme les disposicions testamentàries, els pagaments de deixes, llegendes, etc. Hi ha, però, dues clàusules que ens interessin especialment. Una fa referència, cosa habitual en els testaments, a perdonar els greuges rebuts. Aquesta, però, és singular. En referir-se al seu oncle, Josep Lopes de Torroella de Montgrí, que seguia el partit del rei Carles III, diu que el perdona per haver-lo considerat traïdor per haver seguit Felip V: «Y per quant ab esta última confessió tinch perdonat a tots qui me han agraviat y en particular a ell lo agravi me havia fet que per alcansar dels ministres del senyor archiduc una isienda, donà súplica dihent que jo li havia estat traydor per haver seguit lo legítim partit del senyor don Felip quint, nostre rey y senyor, que Déu guarde, lo perdono també en escrits y ab lo present testament semblant agravi, no havent jo comès tal crim, sinó ell, que trobant-se a la obediència de dit nostre rey y senyor se ne anà als enemichs».

L'altra clàusula fa referència a una deixa a Miquel Duran, de Figueres, «per tenir de son pare lo bon nom, y per los enemichs, renom, de butifler».

En aquests dos testaments, el terme «botifler» era assimilable a «seguidor de Felip V». No hi donaven cap altra connotació més enllà de la legitimitat monàrquica. L'accepció de traïdor al rei «legítim» apareix en la referència al perdó dels greuges en el testament de Baldiri Pastell. No tenim, però, la versió de Josep Lopes de Torroella de Montgrí i en terres del Baix Em-

>> Anne Jules de Noailles, (1650-1708) fou militar i home d'estat del Regne de França.

Jacint Gelabert, Francesc Vidalenc i Josep Escofet, botiguers, juntament amb altres de Castelló: Ramon Pastell, Andreu Compte o Josep Sabater, doctors en drets i notari; Josep Sabater, capellà; Francesc Compte, de Peralada; el bel·licós Josep Pou, de Jafre, i Josep Batlle, de Saus.

Aconseguida l'obediència de Figueres, les altres poblacions altempordaneses no necessitaran ser pressionades des de l'exterior per acceptar el rei Carles III, i acudiran a Barcelona a retre-li homenatge com els era demanat. L'excepció serà Roses, amb una guarnició militar que serà fidel a Felip V durant tota la contesa. Però els comandants de la plaça —primer l'italià Recco, després Marquina— se'n veuran un bull per poder mantenir la posició. I no s'hagués mantingut sense el suport de les tropes franceses amb les seves entrades anuals i, sobretot, perquè la guarnició de la plaça militar era majoritàriament francesa.

La fugida de Felip V cap a França (1706)

Quan, el maig de 1706, Felip V va haver de fugir de Barcelona, amb els miquelets que el perseguien en retirada, no estigué segur fins arribar a terres empordaneses. És a Torroella de Montgrí i en terres del Baix Em-

En aquests dos testaments, el terme «botifler» era assimilable a «seguidor de Felip V». No hi donaven cap altra connotació

pordà on va trobar les portes obertes. I més encara a Peralada i Figueres, quan l'exèrcit derrotat necessitava protecció i mans obertes. Sens dubte, el reducte militar de Roses hi devia ajudar. Però fou decisiva, sobretot, l'existència d'un nucli filipista significatiu, una part integrada en les tropes de Felip V, uns altres donant-los allotjament i subministrament, segurament pagat, però no pas amb mostres excessives d'oprobri. És clar que tot plegat ve a demostrar que, davant d'una força superior en efectius i armament, era preferible donar-se per la pell i esperar temps millors. El pragmatisme és inherent als supervivents, i els empordanesos, a força de guerres, s'hi havien tornat.

1706-1710: la guerra estacional

L'Empordà, i les terres situades al nord de la vegueria de Girona, va ser un dels fronts de la guerra. Entre 1706 i 1710, estiu rere estiu, les tropes franceses, comandades pel duc de Noailles, van protagonitzar entrades continuades en terres situades al nord del Fluvià. En la majoria de campanyes, les tropes franceses acampaven a la plana (Peralada, Castelló, Sant Pere Pescador, Torroella de Montgrí o Verges), des d'on pressionaven les universitats empordaneses perquè els donessin l'obediència i els paguessin contribucions de guerra. L'objectiu, com en les guerres de la segona meitat del segle XVII, era ben clar: alimentar homes i cavalls, proveir pallers i graners, i estalviar-los a la intendència rossellonesa i francesa. La necessitat dels «anys de misèria» pels quals passava la monarquia francesa feia que Noailles tingués molt clar quin era el seu objectiu. Prou que el comminaren a posar setge a Girona, però fins al desembre de 1710 no ho farà. La direcció de la guerra es decidia a la cort francesa, tot i que lluitessin sota les banderes de les Dues Corones: la de Lluís XIV i de Felip V. Les decisions sobre el terreny, però, les prenia Noailles, amb el vistiplau de la seva cort.

Des del camp on es trobava l'exèrcit francès, els homes de Felip V a l'Empordà, amb Gregori Matas i Pujol al davant, imposaven segrestos als béns dels austriacistes i comminaven les autoritats de les universitats a contribuir al manteniment de la tropa estacionada i a la guarnició de Roses, que prou que ho necessitava, ja que, acabada la

campanya, quan la dominació tornava als austriacistes, quedava totalment aïllada i impossibilitada per la distància per mantenir contacte amb les terres d'obediència borbònica de l'Ebre, del Segre o de la Catalunya central. Roses era el presidi i l'hospital, i també el refugi dels botiflers empordanesos, si és que no passaven amb les tropes de Noailles a Perpinyà.

Les tropes franceses s'estaven en terres empordaneses fins que havia acabat la collita. I després, encara segrestaven gent dels pobles per demanar un rescat. En algunes campanyes, però, les tropes catalanes de Nebot, per exemple, perseguien les franceses fins encalçar-les. Era llavors quan es feien els intercanvis de presoners i de caps de bestiar.

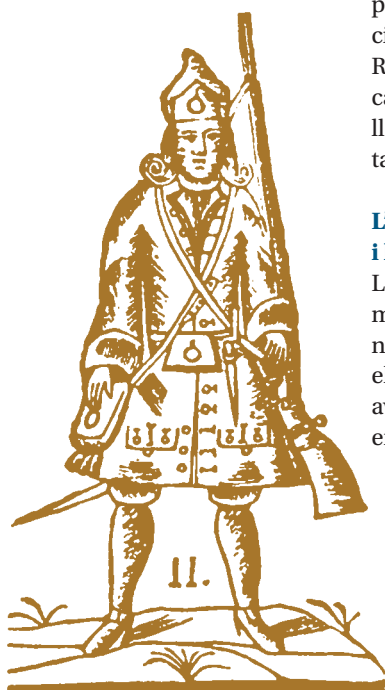
Era una guerra estacional, sense que les tropes imperials o austriacistes poguessin

>> El 3 de novembre de 1701, es van casar a l'església parroquial de Sant Pere de Figueres el rei Felip V d'Espanya (17 anys) amb la seva primera muller, la princesa Maria Lluïsa de Savoia (12 anys).

Una part del nucli dirigent de Figueres es mostrà obertament filipista

>> Setge de Roses de 1645, segons Sébastien de Pontault.

fer-hi gaire per aturar les envestides d'un exèrcit francès superior en nombre i en armament. I és que les terres empordaneses patien del mal de tot el segle XVII: no disposaven de ciutadelles ni de muralles suficients per contenir el francès, a excepció de Roses. Les viles fortificades no tenien prou capacitat de resistència. I si hi havia muralles, eren enderrocades, com passà a Navata o a Calabuig.

L'Empordà dominat, l'Empordà resistent i la fi de la guerra (1711-1714)

La caiguda de Girona el gener de 1711 a mans de les tropes de Noailles suposa una nova etapa. De Girona estant es produeix el control de la vegueria Nord de Girona. I aviat hi retornaran els botiflers que n'havien sortit, amb el bisbe Taverner al davant.

Els imperials, però, tornaran a ocupar el nord de l'Empordà i així bloquejaran el subministrament de Girona durant vuit mesos, fins que, en començar el 1712, un altre militar a les ordres de França, el duc de Berwick, aixecarà el setge i les tropes imperials recularan cap a Barcelona.

A partir del gener de 1713, la guerra pren un caire diferent. Els filipistes es fan amos del territori. La resistència dels austriacistes queda en mans, sobretot, dels miquelets; molt més després que, al març, la reina s'embarqui per tornar a Viena, els anglesos ja havien abandonat el país abans, i a l'abril se signa el Tractat d'Utrecht. És en aquest marc que les penúries de les persones i les institucions locals creixen de manera desorbitada, ja que la pressió venia de dues bandes: de les forces franceses i borbòniques, i, per l'altre costat, dels miquelets (Francesc Anglada, de Fonteta, els qualifica de «plaga»). En expressió de l'època, les cases sempre tenien la tau-parada per fer front a les demandes d'uns i altres. Era un mai acabar.

En arribar el 1714, amb el setge i la derrota de Barcelona, la guerra s'acaba, però venia el pitjor, tal com escriu Amer Massó, pagès de Sant Esteve de Guialbes: «En lo any 1714, al maix y juny desmantelà esta terra Fransa, y tornà dominar Felip quint, que, pensant tenir algun al·lívio, encara fou pijor; que Fransa, de tant a tant, nos feien alguna rebaxa, però Espanya mai y a tingut rebaxa».

El retorn de la guerra, 1719

La postguerra serà dura per a les poblacions empordaneses. La repressió, la persecució dels austriacistes i la nova fiscalitat en forma de cadastre des de 1716 els recordaran que havia guanyat la guerra Felip V. I els seus homes aplicaran amb rigor la política repressiva. En aquest marc de dificultats, un canvi d'aliances portarà una altra guerra al nord de l'Empordà. El 1719 tornarà a entrar el francès amb Berwick al davant, en aquesta ocasió per fer la guerra en nom del rei de França i contra l'Espanya borbònica. Les tornes havien canviat. Roses serà objecte d'un intent de Berwick per apoderar-se'n, però no reeixirà en l'intent. Una altra vegada les tropes franceses tornaran a l'Empordà. Per poc temps. I els austriacistes irredempts seran cridats a fer-los front. Retirades les tropes franceses, alguns austriacistes, però, es refugiaren al Rosselló, almenys fins 1725, quan la Pau de Viena posí fi definitivament a la guerra.

Pere Gifre és doctor en Història.

Roses, amb una guarnició militar, serà fidel durant tota la contesa a Felip V